دەستەی پاراستن و چاککردنی ژینگە

ژمارە ١٩٢٧ لە ٢٠٢٤/١١/٦

پشت بەست بە ماددەی (١٨،١٧) لە یاسای پاراستن و چاککردنی ژینگە لەهەرێمی کوردستان - عێراق ژمارە (٨)ی ساڵی ٢٠٠٨ و بڕگەی (١) لە ماددەی (٥)و ماددەی (١٠)لە یاسای دەستەی پاراستن وچاککردنی ژینگە لە هەرێمی کوردستان - عێراق ژمارە (٣)ی ساڵی ٢٠١٠،ئەم ڕێنماییەی خوارەوەمان دەرکرد:

ڕێنمایی ژمارە (٣)ی ساڵی ٢٠٢٤

ڕێنمایی ڕێکخستنی کاروباری چاودێرانی ژینگەیی بۆ پڕۆژەکان

ماددە (١): پێناسەکان:

مەبەست لەم دەستەواژانەی خوارەوە ئەو واتایانەی بەرامبەریانە بۆ مەبەستەکانی ئەم ڕێنماییە:

١- **هەرێم:** هەرێمی کوردستان- عێراق

٢- **دەستە:** دەستەی پاراستن و چاککردنی ژینگە .

٣- **سەرۆک:** سەرۆکی دەستەی پاراستن و چاککردنی ژینگە.

٤- **دەسەڵاتی ژینگەیی:** لەلایەن سەرۆکی دەستەی پاراستن و چاککردنی ژینگەو ڕێپێدراوەکەی لە هەرێمی کوردستان – عێراق پیادە دەکرێت.

٥- **لیژنەی پشکنین و چاودێری:** لیژنەی پشکنین و چاودێری لە فەرمانگەکانی ژینگە لە پارێزگاکان و ئیدارە سەربەخۆکانی هەرێم .

٦- **چاودێری ژینگەیی:** کەسێک کە دەرچووی بواری ژینگە بێت یاخود کۆرسێکی لەبواری ژینگە خوێندبێ و چاودێری جێبەجێکردنی مەرج و ڕێنماییە ژینگەییەکان بکات لە پڕۆژەکاندا.

٧- **پێناس:** پێناس(باج)ی چاودێرانی ژینگەییە لە کاتی ڕاپەڕاندنی ئەرکی چاودێری ژینگەیی لە سەر پڕۆژەکان بەکاری دەهێنن، کە لەلایەن فەرمانگەی ژینگەی سنورەکە بۆیان دروست دەکرێت، وە زانیاری پێویستی تێدا تۆماردەکرێت.

٨- **پیسبوونی ژینگە:** بریتیە لەهەر گۆڕانکارییەک کە ڕاستەوخۆ یان ناراستەوخۆ کار بکاتە سەر پێکهاتە سەرەکییەکانی ژینگە (ئاو، هەوا، خاک ، هەمەجۆری بایلۆجی) .

٩- **پڕۆژە:** هەر جۆرە پڕۆژەیەکی پیشەسازی یان بازرگانی یان خزمەتگوزاری یان کشتوکاڵی یان تەندروستی یا هەر پڕۆژەیەکی دیکە کە کاریگەری نەرێنی بکاتە سەر ژینگە .

ماددە (٢): ئامانجەکان:

ئامانج لەم ڕێنماییە ئەمانەی خوارەوەیە:-

١- پارێزگاری کردن لە ژینگەی هەرێم و پاراستنی لە هەر جۆرە پیسبوونێک لە ئەنجامی چالاکی پڕۆژەکان .

٢- پاراستنی سروشت و تەندروستی گشتی لە مەترسی چالاکییەکان و پرۆژەکان و پارێزگاری کردن لە دەرامەتی سروشتی و گەشەپێدان و دەست پێوەگرتنی .

٣- پەیڕەوكردنی سیاسەتی ژینگەیی لە پلانی بەرەوپێشچوون و گەشەپێدان لە هەموو چالاكییە مرۆییەكانی وەک پیشەسازی و خزمەتگوزاری و تەندروستی و كشتوكاڵی و چالاكی دیكە .
٤- زیاتر ئاشنابوون و پابەندی خاوەن پڕۆژە و چالاكییەكان بە مەرج و ڕێنماییە ژینگەییەكان .
٥- وەگەڕخستن و بەرجەستەكردنی توانا زانستییەكان لە بواری ژینگە.

مادده (٣): پابەندییەكانی خاوەن پڕۆژە:

یەكەم: لەكاتی پێدانی ڕەزامەندی ژینگەیی بە خاوەن پڕۆژەكان، ئەوا خاوەن پڕۆژە پابەند دەكرێت بەدانانی چاودێری ژینگەیی لە پڕۆژەكە، كە لەلایەن دەسەڵاتی ژینگەییەوە بۆی دیاری دەكرێت ودادەندرێت.

دووەم: وەرگرتنی بەڵێننامە لە خاوەن پڕۆژە بۆ پابەند بوون بەناوەڕۆكی ئەم ڕێنماییە.

سێیەم: پێویستە خاوەن پڕۆژەو گشت كارمەندانی پڕۆژەكە، كارئاسانی پێویست بكەن بۆ چاودێری ژینگەیی بەمەبەستی باش ڕاپەڕاندنی ئەركی چاودێری، بە پێچەوانەوە خاوەن پڕۆژە لەلایەن فەرمانگەی ژینگەی سنورەكە ڕێكاری یاسایی لە دژ دەگیرێتەبەر.

چوارەم: پێویستە خاوەن پڕۆژە مووچەی مانگانەی چاودێری ژینگەیی لە ڕۆژی كۆتایی هەرمانگێک ڕادەستی هۆبەی ژمێریاری فەرمانگەی ژینگەی سنورەكەی بكات و دواتر لەلایەن هۆبەی ژمێریاری بدرێت بە چاودێری ژینگەیی.

ماددەی (٤): مەرجەكانی دانانی چاودێری ژینگەیی لەپڕۆژەكان:

١- دانیشتووی هەرێمی كوردستان بێت .
٢- هەڵگری یەكێک لە بڕوانامەی (بەكالۆریۆس، ماستەر، دكتۆرا) بێت، تایبەت بە دەرچووانی ژینگە .
٣- لەكاتی نەبوونی ئەو بڕوانامانەی لەخاڵی (٢) دووی سەرەوە هاتووە، ئەوا فەرمانگەی ژینگەی پارێزگاو ئیدارە سەربەخۆكان بەگوێرەی جۆری پڕۆژەكە بڕیار دەدەن لەدانانی دەرچووی ئەو بەشانەی كە لەكۆلێژەكان كۆڕس (تێرم) و وانەی تایبەت بەژینگەییان تێدا دەخوێندرێت جگە لە پسپۆڕییە كشتوكاڵییەكان.
٤- چاودێری ژینگەیی نابێت لە كەرتی گشتی (میری) دامەزرابێت چ بە شێوەی هەمیشەیی یان بەشێوەی گرێبەست ، وە نابێت لەكاتی دەوامی ئاسایی لەهیچ شوێنێكی دیكەی كەرتی تایبەت گرێبەستی هەبێ و كاربكات.
٥- دەبێت چاودێری ژینگەیی دانیشتووی سنوری جوگرافی فەرمانگەی ژینگەی سنورەكەی بێت، تەنها لە ئەگەری نەبوونی كەسی پسپۆڕ لە سنوری فەرمانگەدا، دەتواندرێت سوود لە كەسانی پسپۆڕی ناوچەكانی دیكەی هەرێم وەربگیرێت بۆ پڕۆژەكان بە ڕەزامەندی هەردوو فەرمانگەی پەیوەندیدار، واتە "ئەو سنورەی پڕۆژەكەی لێیەو ئەو سنورەشی كە كەسی پسپۆڕی لێوە دێت".

٦- وەرگرتنی بەڵێننامە لە چاودێری ژینگەیی بۆ ڕاست و دروستی زانیارییەکانی و پابەند بوون بەناوەڕۆکی ئەم ڕێنماییە و گرێبەستەکەی لەگەڵ فەرمانگەی ژینگەی سنورەکە.

مادده (٥): ماف و شایستەکانی چاودێری ژینگەیی:

١- تەواوی ماف و مووچە و پێداویستی و شایستە داراییەکانی چاودێری ژینگەیی لەسەر خاوەن پڕۆژە دەبێت، نابێ موچەکەی لە (٥٠٠،٠٠٠) پێنج سەد هەزار دینار کەمتر بێت .

٢- چاودێری ژینگەیی لە کاتی ئەنجامدانی ئەرکەکەی و بەهۆی کارەکەی توشی هەر زیانێك بێت بەپێی یاساو ڕێنماییە پەیوەندیدارەکان مافی قەرەبووی دەبێت.

٣- بەهەمان شێوەی فەرمانبەرێکی گرێبەستی حکومی دەتوانێ سود لە جۆرەکانی وەرگرتنی مۆڵەت وەربگرێت لەڕێی دەسەڵاتی ژینگەیی لە فەرمانگەی ژینگەی سنورەکەیەوە.

مادده (٦): زانیاری تایبەت بە چاودێری ژینگەیی:

پێویستە چاودێری ژینگەیی ئەم بەڵگەنامانەی خوارەوە پێشکەش بە فەرمانگەکانی ژینگە بکات:

١- کارتی نیشتیمانی .

٢- کارتی زانیاری یان پشتگیری شوێنی نیشتەجێبوون .

٣- وێنەیەک لەبڕوانامە یان پشتگیرینامەی راستێندراو .

٤- پوختەی زانیاری کەسی (cv) .

مادده (٧): پێناسی چاودێری ژینگەیی:

یەکەم: پێناسی تایبەت لە لایەن فەرمانگەکانی ژینگە دەدرێت بە چاودێری ژینگەیی، بەم شێوەیەی خوارەوە:

پێناسی چاودێری ژینگەیی

دەستەی پاراستن و چاککردنی ژینگە

فەرمانگەی ژینگەی:...............

ناوی چاودێری ژینگەیی:.....................

ژمارەی پێناس:....................

ناوی پرۆژە:

ژمارەو ڕێکەوتی نووسراوی ڕەزامەندی پڕۆژە: ....

شوێنی پرۆژە:.......................

ڕێکەوتی بەسەرچوون: ....

دووەم: پێناسی چاودێری ژینگەیی دوای ڕەزامەندی دەسەڵاتی ژینگەیی ساڵانە لە ڕۆژی دەرچوونیەوە نوێ دەکرێتەوە، وە لەکاتی هەڵوەشاندنەوەی گرێبەستی چاودێری ژینگەیی پێویستە باجەکەی لێوەربگیرێتەوە.

ماددەی (٨): چاودێری ژینگەیی لە پڕۆژەکان ئەم ئەرکانە دەگرێتە ئەستۆ:

١- دەبێت پابەند بێت بۆ بەدواداچوون لەجێبەجێکردنی ئەو مەرج و ڕێنماییانەی لە کاتی پێدانی ڕەزامەندی ژینگەیی بەخاوەن پڕۆژە دەدرێت .

٢- دەبێت ڕاپۆرتی وورد و زانستی بەشێوەی وەرزی یان لەکاتی پێویستدا ئاراستەی فەرمانگەی ژینگەی سنورەکەی بکات .

٣- پابەندبێت بەو ئەرکانەی فەرمانگەی ژینگەی سنورەکەی لە دەرەوەی پڕۆژە پێی دەسپێرێت.

٤- لەکاتی سەردانیکردنی لیژنەی پشکنین و چاودێری فەرمانگەی ژینگەی سنورەکە، پێویستە چاودێری ژینگەیی زانیاری تەواو لەسەر پابەندبوونی خاوەن پڕۆژە بە یاساو ڕێنماییە ژینگەییەکان بخاتە بەردەستیان.

٥- چاودێری ژینگەیی پێویستە گشت بەراییەکانی ڕەزامەندی ژینگەیی پڕۆژەی لەبەردەستبێ بەتایبەت ڕاپۆرتی (EIA) و بیکاتە بنەمای کاری چاودێرییەکەی.

٦- لەکاتی پێدانی مۆڵەت بەچاودێری ژینگەیی لەسەر هەر پڕۆژەیەک، پێویستە لەلایەن چاودێرانی ژینگەیی لەسەر پڕۆژەکانی دیکە ئەم ئەرکە بەشێوەی کاتی تا گەڕانەوەی لە ئەستۆ بگیرێت، وە لەلایەن فەرمانگەی ژینگەی سنورەکە بەشێوەیەکی دادگەرانە ڕێکبخرێت.

ماددە (٩): هەڵوەشاندنەوەی گرێبەستی چاودێری ژینگەیی لەم حاڵەتانەی خوارەوە دەبێت لە لایەن دەسەڵاتی ژینگەییەوە:-

أ- لەسەر داوای چاودێری ژینگەیی، یا بەهۆی نەخۆشی نەتوانێ کارەکەی ڕاپەڕێنێت .

ب- کەمتەرخەمی بنوێنێ لە ئەرکەکانی وێڕای ئاگادارکردنەوە لەسەری بەردەوامبێت.

ج- بە ئەنقەست زانیاری و ڕاپۆرتی ناڕاست بدات بە فەرمانگەی ژینگەی سنورەکەی یا تاوانێک ئەنجامبدات.

د- بەهۆی گواستنەوەی شوێنی نیشتەجێبوونی یان هەڵوەشاندنەوە یان لەکارکەوتنی پڕۆژە.

هـ- ئەگەر هاتوو دابڕا لە ئەرکەکانی بێ بوونی مۆڵەت و ئاگادارکردنەوەی فەرمانگەی ژینگەی سنورەکەی، بەبێ هۆکاری باوەڕپێکراو بۆ ماوەی (٧) ڕۆژ لەسەر یەک.

ماددە (١٠): ئەو پڕۆژانەی کە پێویستە چاودێری ژینگەییان لەسەر دابندرێت:

یەکەم: دانانی چاودێری ژینگەیی بۆ هەموو پڕۆژەکانی پۆلێنی (أ ، ب) وە پڕۆژەکانی پۆلێنی (ج) کە پێویستیان بە ئامادەکردنی ڕاپۆرتی هەڵسەنگاندنی کاریگەریی ژینگەیی و دانانی یەکەی چارەسەری ئاوەڕۆ هەیە .

دووەم: دەسەڵاتی ژینگەیی دوای هەڵسەنگاندنی کاریگەری ژینگەیی بۆ پڕۆژەکەو بەپێی پێویستی دەکرێ زیاتر لە چاودێرێکی ژینگەیی لەسەر پڕۆژەیەک دابنێت.

سێیەم: دەسەڵاتی ژینگەیی دوای هەڵسەنگاندنی کاریگەری ژینگەیی بۆ پڕۆژەکەو بەپێی پێویستی یان ماوەی کارکردنی پڕۆژەکە دەکرێ یەک چاودێری ژینگەیی بۆ چەند پڕۆژەیەک دابنێت .

حوکمە کۆتاییەکان

مادده (١١):

یەکەم: ئەنجامدانی گرێبەست لەگەڵ چاودێرانی ژینگەیی لەلایەن بەڕێوەبەری فەرمانگەی ژینگە لە پارێزگاو ئیدارە سەربەخۆکان پیادە دەکرێت.

دووەم: پێویستە دەوامی چاودێر لەکاتی دەوامی ئاسایی فەرمانگەکانی میری بێت، کە لەلایەن دەسەڵاتی ژینگەییەوە دیاری دەکرێت و ڕێکدەخرێت، وە لەحاڵەتی پێویستدا کاتی دەوامی چاودێری ژینگەیی لەلایەن دەسەڵاتی ژینگەییەوە گۆڕانکاری تێدادەکرێت بەپێی پێویستی و کاتی کارکردنی پڕۆژە.

سێیەم: چاودێری ژینگەیی لە کاتی ویستی وازهێنانی لە کارەکەی وەکو چاودێری ژینگەیی دەبێت بە یاداشتێك فەرمانگەی ژینگەی سنورەکەی لێ ئاگادار بکاتەوە بەمەبەستی گرتنەبەری ڕێکار لەلایەن فەرمانگەی ژینگەی سنورەکەی بۆ دانانی جێگرەوەی.

چوارەم: چاودێری ژینگەیی پەیوەستە بە فەرمانگەی ژینگەی سنورەکەی لە ڕووی کارگێڕی و هونەرییەوە .

پێنجەم: ڕێکاری دیاریکردن و دانانی چاودێرانی ژینگەیی لەڕێی لیژنەیەکی شارەزاو پسپۆڕی فەرمانگەی ژینگەی سنورەکە بە دیدار و سیستەمی خاڵبەندی و بەشداربوون لەخول دەبێت دوای پەسندکردنی لەلایەن دەسەڵاتی ژینگەیی.

شەشەم: لیژنەی پشکنین و چاودێری پڕۆژەکان لە فەرمانگەکانی ژینگە لە پارێزگاو ئیدارە سەربەخۆکان بەرپرسن لە چاودێری و بەدواداچوونی کاروباری چاودێرانی ژینگەیی لەسەر پڕۆژەکان.

حەوتەم: پێویستە چاودێری ژینگەیی لەگەڵ دەستبەکارکردن و (بەرهەمهێنانی) پڕۆژە دەستبەکاربێت، ئەگەر دوای تێپەڕینی یەک مانگ بەسەر دەستبەکاربوون و بەرهەمهێنانی پڕۆژەکە بەهۆی کەمتەرخەمی خاوەن پڕۆژە و بێ بوونی پاساوی باوەڕپێکراو، خاوەن پڕۆژە پابەند نەبوو بە کارکردنی چاودێری ژینگەیی ئەوا دەسەڵاتی ژینگەیی هەڵدەستێت بە سزادانی خاوەن پڕۆژەکە، بە بڕی (٨،٠٠٠،٠٠٠) هەشت ملیۆن دینار بۆ هەر ساڵێک.

هەشتەم: دوای وەرگرتنی بەڵێننامە و ئەنجامدانی گرێبەست و دەرکردنی فەرمانی کارگێڕی بە دیاریکردن و دانانی چاودێری ژینگەیی لەسەر پڕۆژەکە، بە نوسراوی فەرمی لەلایەن فەرمانگەی ژینگەی سنورەکە خاوەن پڕۆژە ئاگاداردەکرێتەوە بۆ مەبەستی هاوکاری و ئاسانکاری بۆ چاودێری ژینگەیی لە جێبەجێکردنی ئەرکی چاودێری ژینگەیی.

نۆیەم: پێویستە هەموو پڕۆژەیەک کە ڕەزامەندی ژینگەیی هەیە بەپێی ماددەی (١٠)ی ئەم ڕێنماییە، لەلایەن دەسەڵاتی ژینگەیی چاودێری ژینگەیی بۆ دابندرێت.

دەیەم: ئەگەر چاودێرێکی ژینگەیی بۆ چاودێری زیاتر لە پرۆژەیەک دیاریکرا، بەشێوەیەکی دادگەرانە لەنێوان پرۆژەکان مووچەکەی بۆ دیاری دەکرێت بەمەرجێک نابێ لە بڕی (٥٠٠،٠٠٠) پێنج سەد هەزار دینار کەمتر بێت.

یانزدەیەم: دەسەڵاتی ژینگەیی بەپێی پێویستی پاراستنی ژینگەو پاساوی باوەڕپێکراو بڕیاردەدات لە سەر بەردەوام بوون یان پچڕاندنی کاری چاودێری ژینگەیی لە ماوەی لەکار وەستانی پرۆژەکە .

دوانزدەیەم: فەرمانگەی ژینگەی سنورەکە دەکرێت ڕاپۆرتەکانی چاودێرانی ژینگەیی و لیژنەی پشکنین و چاودێری بکاتە بنەمای کارکردنی و گرتنەبەری ڕێکارەکان.

سیانزدەیەم: دەکرێت شوێنی سەرەکی دەوامی چاودێری ژینگەیی فەرمانگەی ژینگەی سنورەکەی بێت یاخود هەر شوێنێکی دیکە ، کە بەپێی پێویستی لە لایەن دەسەڵاتی ژینگەیی دیاری دەکرێت.

چواردەیەم: دەسەڵاتی ژینگەیی بۆی هەیە بەبێ گەڕانەوە بۆ خاوەن پرۆژە یاخود چاودێری ژینگەیی شوێنی کاری چاودێرانی ژینگەیی بگۆڕێت لە نێوان پرۆژەکاندا.

پانزدەیەم: لە حاڵەتی دانان یان گۆڕینی چاودێری ژینگەیی بەپێی یاسا و ڕێنماییەکان، ئەگەر خاوەن پرۆژە یان چاودێری ژینگەیی لەدەرەوەی ئەم ڕێنماییە مامەڵەیان لەگەڵ کرا ، بۆیان هەیە بەیاداشتێک سەرۆکی دەستەی پاراستن و چاککردنی ژینگە ئاگاداربکەنەوەو تیایدا داواکاری خۆیان بخەنەڕوو.

شانزدەیەم: سەرپێچیکاری ئەم ڕێنماییە ڕێکاری یاسایی بەرامبەر دەگیرێتەبەر.

مادده (١٢):

کار بەهیچ ڕێنماییەک ناکرێت پێچەوانەی ئەم ڕێنماییە بێت.

مادده (١٣):

ڕێنمایی تایبەت بە چاودێری ژینگەیی بۆ پرۆژەکان ژمارە (١) ی ساڵی ٢٠٢٢ هەڵدەوەشێتەوە لە ڕێکەوتی کارپێکردنی ئەم ڕێنماییە پاش بڵاوبوونەوەی لە وەقایعی کوردستان.

مادده (١٤):

ئەم ڕێنماییە دوای (١٠) ڕۆژ لە بڵاوکردنەوەی لە ڕۆژنامەی وەقایعی کوردستان کاری پێدەکرێت .

هۆکارەکانی دەرچواندنی ئەم ڕێنماییە:

بە مەبەستی پارێزگاری کردن لە ژینگەی هەرێم و پاراستنی لە هەر جۆرە پیسبوونێک لە ئەنجامی چالاکی پرۆژەکان و زیاتر ئاشنابوون و پابەندی خاوەن پرۆژەکان بە مەرج و رێنماییە ژینگەییەکان و وەگەڕخستن و بەرجەستەکردنی توانا زانستییەکان لە بواری ژینگەدا و فراوان و کاراکردنی زیاتری چاودێری ژینگەیی لە هەرێمی کوردستان.

ئەندازیار عبدالرحمن صدیق
سەرۆکی دەستە